TÜRK DİL KURUMU'NUN 40.

ve

DİVAN-Ü LÛGATİ'T-TÜRK'ÜN 900.

YILDÖNÜMLERİ DOLAYISIYLE DÜZENLENEN

I. TÜRK DİLİ BİLİMSEL KURULTAYINA SUNULAN BİLDİRİLER

(Ankara, 27-29 eylül 1972)

BİLİMSEL BİLDİRİLER

1972

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 413

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — ANKARA . 1975

Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu bildirisini okurken

YENİ MEVLİD METİNLERİ

HASİBE MAZIOĞLU

(Ankara)

Ankara, Istanbul ve Bursa kütüphanelerinde yaptığım bu araştırmada edebiyat tarihimizde bugüne kadar bilinmeyen yeni mevlid yazarları ile mevlid metinleri ortaya konulacağı gibi, bu metinlerin dil ve anlatım özellikleri de açıklanmağa çalışılacaktır.

Süleyman Çelebi'nin 812/1409'da "Vesîletü'n-necât" adlı mevlid manzumesinin edebiyatımızda derin ve sürekli bir etki yarattığını biliyoruz. Özellikle dine ve tasavvufa çok bağlı olup, bu alanda eser yazan şairler Süleyman Çelebi'nin mevlidinin etkisinden uzak kalamamışlardır. XVI. yüzyıl ortasında tezkiresini yazmış olan Latifî (yazılışı: 953/1546) Süleyman Çelebi'nin eserinden başka yüz mevlid kitabı gördüğünü söyler[1]. Süleyman Çelebi'nin mevlidinin halk topluluğu üzerindeki etkisi bugüne kadar geldiğine ve elimizde XVI. yüzyıldan sonra yazılmış epeyce mevlid

[1] Latifî Tezkiresi, s. 57.

bulunduğuna göre mevlid yazarlarının sayısı yüzü çok aşmış olmalıdır. Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde 1950 yılında "Türkçe Mevlid Metinleri" adıyla hazırlanmış bir doktora tezinde[2] yalnız Istanbul Kütüphaneleri taranarak Süleyman Çelebi ile birlikte otuz ayrı mevlid metni tesbit edilmiştir. Bu otuz mevlidden on sekizinde yazarlar adlarını bildirmişlerdir.[3] Geri kalan 12 mevlid metninde ise, yazarların adları bulunmadığından kimler tarafından yazıldıkları belirtilememiştir.

Tezkireler ve biyografik eserler tarandığında mevlid yazmış olan daha bir çok şairlerin adları ortaya çıkıyor. Kütüphanelerde yapılan araştırmalarda - Istanbul Kütüphanelerinde bile- yazarlarının adları bulunan ya da kimin olduğu bilinmeyen yeni mevlid metinleriyle karşılaşıyoruz. Bunlar gösteriyor ki, Süleyman Çelebi Mevlidinin edebiyatımızdaki etkisi bilinenden çok daha derin ve yaygındır.
Biz bu araştırmamızı yaparken kaynaklarda ve çeşitli eserlerde elli dokuz Mevlid yazarı adını saptamış bulunuyoruz. Bu yazarlardan belki bir ikisinin gerçekte mevlid yazmamış olduğunu, çünkü kaynaklarda bazan eserin varlığının görülerek değilde duyularak yazıldığını, bu yüzden de yanlış bilgi verilmiş olabileceğini hesaba katmak gerekir. Yazarı belli mevlidlerden başka ayrıca, çoğu Süleyman Çelebi mevlidinin eski metinlerine yapılan katkılarla değiştirilmiş mevlid metinleri de vardır. Bunların çoğunda Süleyman Çelebi'nin adı bulunmadığı gibi, katkıyı ve eklemeleri yapanların da adları yoktur. Nitekim biz bu araştırmamızda adı geçen doktora tezindeki yazarı bilinmeyen mevlid metinleri dışında aynı nitelikte yeni mevlidler de saptadık[4].

Bildirimde kütüphanelerde yazmalarını tespit ettiğim on iki mevlid metninden söz edeceğim. Bunlar içerisinde Istanbul kütüphanelerinde bulunanlar, yukarıda adı geçen doktora tezinde yoktur. İleride belirteceğimiz üzere bu on iki mevlidin yazarlarından birkaçı hakkında kaynaklarda bilgi bulamadık. Birkaçının adı ise kaynaklarda vardır. Ancak oralarda bu yazarların mevlid yazdıkları verilmediği için, elde dayanacağımız başka delil de yoksa, bu yazarların kimliğini kesinlikle söyleyemedik. Eğer aynı adda birkaç kişi varsa ve eserlerin dilinde de ayrı bir yüzyıl özelliği gösterecek durum yoksa bunların kimliğini saptamak daha da güçleşmektedir.

1- Kerimî, İrşâd (yazılış tarihi: 863/1458), Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, İ. Saib Kitapları No: 4574, İstinsah tarihi 958, 555 beyit.

---

[2] Neclâ Pekolcay, Türkçe Mevlid Metinleri, 1950, Türkiyat Enstitüsü Doktora Tezi, No: 346,

[3] Adı geçen tezde (s. 232-242) mevlid yazarı olarak adı verilen "Nâzım" kanımızca şairin mahlâsı değildir. Yazar adı olarak gösterilen ve kafiye düzeni de bozuk olan. beyit şöyledir:

Nāzım-ı nazmı duādan yad idesin sıdk ile
Kim Resūl ide şefā'at size dahı sıdk ile

Topkapı Sarayı Müzesi No: 400

[4] Bursa İl Halk Kütüphanesi, Ulucami K, 2523, Genel K, 763, Orhangazi 987.

Yazar mevlidinin adını "İrşâd" koyduğunu şu beyitler belirtir:

Hidāyet bulmaya eshāb u evlād
Konıldı bu kitābuñ adı İrşād

Eserin yazılış tarihi de verilmiştir:

Çü didüm mevlid-i nazm-ı Muhammed
Dile tārîh geldi hayr-ı Ahmed (863)

Yazar kendi adını da şu beyitte açıklar:

Vasiyyetdür du'ādan yād idesiz
Kerîmî'yi ġamından şād idesiz

"İrşâd" adındaki bu mevlidin yazarı Latifî'nin "bu devr evā'ilinde fevt oldı[5]" dediği yani 953/1546'da tezkiresini yazarken ölmüş bulunduğunu söylediği Kerimî olmalıdır. Bu bilgi "İrşâd"ın yazılış taribine de uygun düşmektedir. Yine Latifî Kerimî için bilginler bölüğünden olup Bursalıdır der. Latifî'deki Kerimî'nin Bursalı oluşu da" İrşâd"ın bunun tarafından yazılmış olduğu hakkındaki düşüncemizi güçlendirmektedir.

Ahmet Ateş yayınladığı "Vesîletü'n-necât" ta Süleyman Çelebi'den sonra en eski mevlid olarak Ahmed'in mevlidi (yazılışı: 877/1497)[6] üzerinde durmuştur. Ahmed'in mevlidinde işlediği temalar incelenerek onun mutasavvıf bir şair olduğu, bilginleri, sanatkarları ve şairleri koruyan Fatih'ten uzak durduğu belirtilir. Ahmed mevlidinde Süleyman Çelebi'nin kısaca değinmiş olduğu "rûhânî mevlid"i tasavvuf açısından ele alarak uzun uzun anlatmıştır. Burada Ahmed'in Mevlidi'ne değinmemizin nedeni Kerimî Mevlidi'nin yazılışının Ahmed'inkinden önce yazılmasıdır. Ahmed'in Mevlid'inde "rûhânî" doğuma geniş yer vermesi, onun mutasavvıf bir şair olduğunu göstermekle beraber Kerimî'nin Mevlidi'ni okumuş ve ondan da etkilenmiş olduğu konusundaki düşüncemizi doğrulanmaktadır. Böylece gerek Ahmed'in Mevlid'inde gerekse daha sonra yazılmış mevlidlerden bir kısmında Süleyman Çelebi'nin çok kısa geçtiği "rûhânî" doğumun geniş bir biçimde ele alınmasına Kerimî'nin Mevlid'i yol açmış olmalıdır.

"İrşâd"ın başı:

Kemālü'l-bed'i bi'smi'llāhi mevcūd
Ve hamdun hāmidun bel ve huve mahmūd

[5] Latifî, Tezkire, s. 281.

[6] Necla Pekolcay doktora tezinde bu mevlidin Velüyyiddin Efendi 1693, Esad Efendi 2722 nüshalarını saptamıştır. Bu iki yazmada da yazarın adının bulunduğu beyit:

Vasiyyetdür du'ādan yād idesiz
Bu dünyānuñ gamından şād idesiz

biçiminde yazılı olduğundan adı geçen doktora tezinde yazarı bilinmeyen mevlid yazarı olarak verilmiş eserin adından da söz edilmemiştir. (No. 24)

Cemīʿu'l-hamdu tafsīlun li-cinsin
Mine'l-emlāki min cinsin ve insin

Başta üç Arapça, dört Farsça beyitten sonra Türkçe kısma geçilir. Yazar mevlid yazmak istediğini şu beyitlerde belirtir:

Diyeyin mevlidini Mustafānuñ
Olursa himmeti ehl-i safānuñ
Meşāyih aslı üzre söyleyeyin
Tarīkat mūcebince söyleyeyin
Hudāyā sen hatāyile zülelden
Dilimi saklagıl haşv u hallelden
Dimişler mevlidin şūretde tekrār
Eyü dimişler aña yokdur inkâr
Şehādetde bu mevlid cisminüñdür
Hakīkatde taʿayyün isminüñdür.
.....
Anuñ maʿnīde dahı mevlidi var
Velī ne vālide ne vālidi var
Ezelde mevlidin işit ʿıyānī
Ebedde nicedür añla beyānı

v. 3b

Bu beyitlerden anlaşılacağı üzere yazar "manevî" mevlidi anlatmak için eserini yazmıştır. Şair eserini bilgili kişiler için yazdığını da söyler:

Maʿārif ehli bilür bu kelāmı
Ne bilsün maʿrifetsüz degme ʿāmī
.....
Velī bunlar ki dilden bī-haberdür
Ne bilsün maʿrifetden bī-hünerdür

v. 3a

Şair tasavvuf bilgisi ve ilâhi aşk duygusu olmayanların ne demek istediğini anlayamayacaklarına değinerek eserini aydınlar için yazdığını belirtir. Bu nedenle eserin dilinde Arapça, Farsça kelimeler, tasavvuf terimleri yer alır. Bunun yanında Türkçe bakımından XV. yüzyılın dil özelliklerini taşır. Anlatım yer yer sade ve akıcıdır.

Sonuç olarak yalnız manevî doğumun anlatıldığı bu mevlid, Süleyman Çelebi'nin eserinden sonra elimizde bulunan en eski mevlid metnidir. "İrşâd" gerek vezni gerekse konusu bakımından Süleyman Çelebi'nin etkisinden uzak kalmıştır. Şair eserinde Süleyman Çelebi'de yetersiz gördüğü manevî mevlidi anlatarak yeni bir eser ortaya koymak istemiştir.

2- Akşemseddinoğlu Hamdullah Hamdi, Ahmediyye, (yazılışı: 900/1484) Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, M. Çon 514

Yazar[7] yazılış tarihini de bildirdiği mevlidine "Ahmediyye" adını vermiştir:

Ahmediyye oldı bu mevlide nām
Nazmını itdüm dokuz yüzde tamām

Bunı her kim okıyup itmām ide
Hamdi miskîne duʿā inʿām ide

Şüphe yok kim geliser bir rūzigār
Ben gidüp bu kalısardur yādigār

Eylerem ehl-i keremden iltimās
Zilletüme ideʿavfından libās

Türki dildür diyü tahkîr itmeye
Türk nādānlar yolına gitmeye

Sūrete bakmak mukallid cehlidür
Maʿnî gözler ol ki maʿnî ehlidür

Ehl-i maʿnîçün düzildi bu kelām
Cān u dilden maʿnî ehline selām

Hamdî Türkçe'yi küçük gören anlayışsızlara çatar. Mevlidini manadan anlayan bilgili kişiler için yazdığını da buna ekler.

Mevlidin başı:

Zikr-i bi'smi'llāhi rahmāni'r-rahîm
Oldı cümle emre unvān-ı ʿazîm

Emr-i zîbāl olsa murg-ı tîz-per
Perrine olmasa ismu'llāh fer

Per açup pervāza āgāz idemez
Ferri yok perrinde pervāz idemez

Mevlidde bölümlerin sonunda şu beyit tekrarlanır:

Her ki ister cānına āb-ı hayāt
Ol Habîbi añup ide es-salāt

Kaynaklarda Hamdullah Hamdî'nin "rûhânî ve cismânî" mevlidinin olduğu yazılıdır. Kütüphanelerde Hamdî adına kayıtlı mevlidlerin farklı oluşundan da Hamdî'nin iki ayrı mevlid yazmış olduğu sanılmıştır. 16. yüzyılda Ayasofya hatibi Hamdullah bin Hayredin'in[8] Mevlid'i bu karışıklığın nedeni olmuştur. Nitekim Neclâ Pekolcay'ın doktora tezinde incelediği Fatih Kütüphanesindeki (No: 4511)

[7] Hamdî hakkında bütün kaynaklarda bilgi bulunduğundan yazımızı uzatmamak için şair üzerinde durmuyoruz.

[8] yazarın H. 948 de yazdığı "Umdetü'l-irfān fi vasfi hırūfi'l- Kur'ān" adında H. 948 de yazılmış bir eseri daha vardır (British Mus. or. 11045)

mevlid Akşemseddinoğlu Hamdî'nin değil, Ayasofya Camii hatibi Hamdullah'ın[9] mevlididir. Yazarın adı yazmanın ilk yaprağında yazılı olduğu halde gözden kaçmıştır.

Hamdî'nin mevlidi, içindeki konular bakımından Süleyman Çelebi Mevlidi'ne uymaz. Örneğin Hamdî Muhammed'in nuru ve yaratılışı üzerinde Süleyman Çelebi'den daha çok durur. Bu bölümde kendisinden önceki öteki mevlidleri örnek almıştır. Doğum bölümünü ise kısa anlatarak daha çok doğumdan önce ve sonra ortaya çıkan garip olaylar üzerinde durur. Hamdî Mevlidinde hicret bölümünü de çok uzun anlatmıştır. Hz. Muhammed'in ölümünden söz edilen bölüm ise oldukça kısadır. Ölüm olayı altı parçadan oluşmuş sekizli biçimiyle anlatılır.

1337 beyit olan bu büyük eserde Peygambere içtenlikle bağlılık varsa da coşkunkunluk, lirizm yoktur. Yazarın bilgi verme isteği önde gelmektedir. Bu yüzden eser duygu yönünden yavandır. Şairin kalemini yüreği değil de kafası yönettiği için Türkçeyi hor görenlere ne kadar kızarsa kızsın, kendisi de sade dille söyleyememiştir. Bilgisini mana ehli dediği bilgili okumuşlara aktarırken ister istemez Arapça, Farsça sözcüklere, terkiplere yer vermiştir. Latifî Süleyman Çelebi Mevlidi'nden sonra en çok Hamdî'nin Mevlidi'ni beğenirse de dil bakımından "havâs" için yazılmış olduğunu da belirtir: "Meger ki mevlid kitâblarında buña nazîr Hamdî Çelebi Mevlid'i ola anuñ dahı tarz-ı hâssı havâsa mahsûsdur. ʿAvâmü'n-nâs çendân zevk idemezler.[10]" Bununla birlikte. Hamdî'nin Mevlid'i XV. yüzyıl Türkçesi bakımından önemli bir metindir. Türkçe sözcüklerin yapısı, deyimler, atasözleri yönünden üzerinde durulacak değerde ve zenginliktedir.

3- Emirî Mevlidi, Ayasofya Kütüphanesi, No: 3827, v. 31b 41b.

Sehi[11], Latifî[12], Aşık Çelebi[13], Hasan Çelebi[14] ve Âli[15] gibi kaynaklarda Bursa'da doğduğu, adının Seyyid Mehmed bin Abdullah olduğu ve H. 941'de öldüğü bildirilen şair, bu mevlidin yazarı olmalıdır. Sultan Bayezid ile Yavuz Selim zamanında" nakîbü' l-eşrâf" olmuş, soyu gerçek bir seyyiddir. Bilgin, dinin gereğini yerine getiren, nefsini eğitmiş bir kişidir. Şiir sanatında "Hassân-ı Sânî", kaside alanında Zahîr ve Hakânî olduğu söylenerek övülmüştür. Bu kaynaklarda Emirî'nin mevlidi olduğu yazılı değildir. Eserin dili XVI. yüzyıl dil özelliklerini taşır. Emirî'nin yazdığı bu mevlidde Süleyman Çelebi etkisinin açıkça görülmesi, kendisinin dine bağlılığı ve Bursalı olması nedeniyle mevlid yazan Emirî'nin kaynaklarda verilen bu Emirî ile aynı kişi olduğu kanısındayım.

---

[9] Şair için bak.: Osmanlı Müellifleri, C. 1, s. 274. Akşemseddinoğlu Mevlidinin British Museum ve TDK Kütüphanesi, No: 289'da birer nüshası daha vardır.

[10] Latifî, Tezkire, s. 57.

[11] Sehi, Heşt Behişt, s. 48.

[12] Latifî, Tezkire, s. 96.

[13] Meşâʿiru'ş-şuʿarâ, London 1971, v. 496 50, b.

[14] Tezkiretüʿş-şuʿarâ, DTCF Kütüp. N. Aktuç K. No: 9, v. 63 a.

[15] Künhü'l-ahbâr, TTK Kütüp. N. 54b, v. 318 b.

Emirî Mevlidi'nin başı:

Allah adın evvelā zikr idelüm
Ol Kerīme bi-hisāb şükr idelüm
Bir kez ismu'llāhı zikr itseñ'ıyān
Keşf olur anda nice dürlü nihān

Mevlidin daha ilk beyitlerinde Süleyman Çelebi'nin etkisi açıkça görülürse de de Emirî'nin mevlidi baştan sonra değin ayrı bir eserdir.

Nitekim şair şöyle der:

Eydeyüm ben Mustafānuñ mevlidin
Aslı ile diñle ey ehl-i yakīn

Can kulağın ger açasın bu söze
Bu ehādisdür ki nakl idem size

Nice vech üzre dinildi bu kelām
Ol Resūlüñ medhini ey bedr-i tām

Ben de yazdum bir iki söz ᶜacz ile oş
Kim ki bu ᶜabdi duᶜādan aña hoş

Hayr ile Hak anları yād eylesün
Hazret-i Hak rūhları şād eylesün

Diñleñ imdi Mustafānuñ mevlidin
Nice geldi bu cihāna şāh-ı dīn

Evvelā nice yaratdı Hak anı
Ol Resūlüñ vasfıdur direm bunı

İstedi kim kuvvetin izhār ide
Birligine dü-cihān ikrār ide

Cümle zī-rūh kātib olsaydı ᶜıyān
Haşre dek evsāf-ı nūr olmaz beyān

Rahmet itsün dir iseñ Bārī saña
Es-salātü ve's-selām di sen aña
v. 32a - 33b

Emirî mevlidini yazdığı tarihi vermemiştir. Mevlid şu beyitlerle biter:

Çün temām itdük Muhammed mevlidin
Cemᶜ olup diñlediler ehl-i yakīn

Mustafānuñ hürmetine ey ilāh
Kim kapuñdur kamu miskīne penāh

Bir bölük miskinlerüz hep geldük oş
Yüzümüz kara elümüz dahi boş

Bir uğurdan cürmümüz ʿafv eylegil
Rahmetüñ suyıyile mahv eylegil
Bu Emirî ʿāsiye kıl rahmeti
Çekmeye rūz-ı cezāda zahmeti
Pes anuñ hakkı bize eyle ʿatā
Hem şefācat ide anda Mustafā
Hem aña yüz biñ dil ü cāndan selām
Dergehinde kıl ʿatā bize tamām
Hem dahı evlādınuñ ensābınuñ
Ālinüñ eshābınuñ ahbābınuñ
Cümlesinden rāzı olsun ol muʿîn
Rahmetu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿîn
v. 45b

Emirî Mevlidi dil ve anlatım bakımından Süleyman Çelebi'nin eserine çok benzer. Kaynaklarda da yazıldığı gibi yazarın iyi bir şair olduğu anlaşılıyor.

4- Hevâyî, Mevlid-i Hayr-ı Enbiyâ, Süleymaniye, Lala İsmail K., No: 376, v. 1-108.

Harekeli nesihle yazılmış olan bu büyük mevlid 2306 beyittir. Şair eserinin bir çok yerinde adını verir:[16]

Eser Kanunî devrinde Sadrazam İbrahim Paşa adına Tokat'ta yazılmıştır:

Şehr-i Tokat içre cidd ü cehd ile
Perveriş idüp kelāmın şehd ile
Nazm u inşāya dürüşüp rūz u şeb
Yaʿni kim saʿy-i belîğine sebeb
Bu durur tuta vesîle -Ahmedi
Tā bula yarın hayāt-ı sermedî
v. 17a

Başta Tanrı'nın ve Muhammed'in övgüsünden sonra Kanunî ve İbrahim Paşa ayrı ayrı övülmüştür. Kanunî için:

Şükr idüp hamd idelüm Allāha biz
Kim irişdük buncılayın şāha biz
Niʿmet-i kübrā durur halka ʿıyān
Hākimü'l-vakt ola bir ʿadl ıssı cān
Ger münāsib ola sultāna vezîr
Dahı gökçek dahı şîrin bî-nazîr

[16] V. ba, 9b, 10b, 12 a, 14 a, 17 a.

Belki sultāndan vezīr ʿādil gerek
Şeh tīz olursa o deryā-dil gerek
v. 1 Ia

İbrahim Paşa için şöyle der:

Oldur ol kim gün gibi var şöhreti
Yaʿnī İbrāhīm Paşa hazreti
v. IIb

ʿĀşık-ı Ahmeddür olʿālī-vücūd
Hoş göriserdür seni ol kān-ı cūd
.....
Çün bana emr oldı bu kavl ü makāl
Hoş semiʿnā didüm itdüm imtisāl
.....
Vara Paşa-yı muʿazzam katına
Ağısar topum gögüñ bir katına
Nazm u inşānuñ dürüp terkībini
Eyle mevlid-i Nebī tertībini
Tāze teʿlīf it düriş itmāmına
Söylegil Paşa-yı aʿzam nāmına
.....
Var ümīdüm gözleye efkendesin
Yaʿni ben derviş Mehmet bendesin
v. 19a

Eserin çeşitli yerlerinde yalnız Hevâyî adı geçtiği halde yukarıdaki parçadan adının Derviş Mehmed Hevâyî olduğu anlaşılıyor.

Riyazî ve Rıza tezkirelerinde 1071'de ölmüş Bursalı Mustafa Heyâyî varsa da 942/1537'de ölen İbrahim Paşa devri ile arada epey bir zaman vardır.

Eserin başı:

İsm-i Hak gelsün lisāna bī-riyā
Keşf ola esrār-ı nūr-ı kibriyā
İbtidā kıl dilde Allāh ismini
Tā müzeyyen idesin söz resmini
İsm-i Haksuz bir kelāma urma dem
Āhır-ı hāl olmaya hayf u nedem
Her iş üzre eyle biʿsmi'llāhı yād
Hācetüñ maktbūl ide Rabbu'l-ʿibād

Başlıklar Tanrı'nın ya da Peygamber'in dediği üzere diye Arapça olarak verilmiştir. Mevlidin içerisinde Tanrı, Muhammed, Kanunî ve İbrahim Paşa için kaside biçiminde yazılmış övgüler de vardır. Bu övgülerden sonra mevlide başlanır:

Gel berü ey sāki-i bezm-i Elest
Cām-ı hikmet birle kıl ʿuşşākı mest

Sun bize maʿnî yüzinden rāhlar
Devre girsün kāseler kaddāhlar

Vecde gelsün ʿāşıkān-ı maʿnevî
Raksa girsün sādıkān-ı Mevlevî

Yakalum dilde mahabbet ʿūdını
Söyleyelüm Mustafā mevlidini

Yukarıdaki beyitlerden şairin Mevlevî olduğu ve kendisine yeni bir mevlid yazması emredildiği anlaşılıyor.

Hevâyî Mevlidini divan şiiri anlayışıyla yazmıştır. Şairin amacı öteki mevlid yazarları gibi Muhammed'in mevlidini yazarak onun şefaatini kazanmak ve hayır dua ile anılmak isteği yanında, Paşa'nın gözüne girmek, ondan yarar sağlamaktır. Şair bu amacı güttüğü için eserinde bilgiye ve sanata önem vermiştir. Divan şiiri anlayışı ile yazdığı için hayale dayalı soyut özentili övgülerle, tasvirlerle sözü uzatma yolunu tutmuştur. Dil bakımından da ağırdır, terkiplidir.

5- Visâlî Ali Çelebi Mevlidi, TDK Kütüphanesi, No: A/99, 46 varak.

Visâlî'nin Kanunî devri şairlerinden olduğu mevlid içerisinde Kanunî için yazılmış uzun övgüden anlaşılıyor. Visâlî Ali Çelebi'nin kimliği saptanamamıştır. Eserin içerisinde şair mahlasını Visâlî olarak verir:

Bu Visālī kulını bī-çāredür
Bir nahīf üftāde vü āvāredür

Pürʿalīl efkendedür hāk içre hōr
Rāfiʿ ol lutfuñ eliyle yā Gafūr

Gark olupdur bahr-ı cürme bī-mecāl
Dest-i lutfuñla kerem kıl elin al

v. 4a

Hudā ol kişiye çok rahmet itsün
Visālī çün diye Hak rahmet itsün

Yazar başka beyitlerde de mahlasını tekrarlar[17]. Şairin adının Ali Çelebi olduğu mevlidin başına sonradan yazılmıştır. Künhü'l-ahbâr[18], da İstanbullu Hacızade Sefer

[17] v. 30a, 31b, 36b, 40b, 42a, 46b'de yazar mahlasını vermiştir.

[18] Künhü'l-ahbâr, TTK. Kütüp. No: 546, v. 421b

Visâlî, Rıza Tezkiresinde Kütahyalı Visâlî Mehmed Efendi diye iki şair vardır[19]. Bu kaynaklardaki Visâlî'lerin mevlid yazdığı belirtilmez.

Visâlî Mevlidinin başı:

Evvelâ Allâha taᶜvîz ola râh
Ola şeytân-ı racîm anda tebâh
Dinse biᶜsmiᶜllâhi rahmâniᶜr-rahîm
Keşf olur envâr-ı esrâr-ı ᶜalîm

Başta mesnevî ve kaside biçimiyle yazılmış Tanrı'nın birliğini öven kısımlardan sonra Muhammed için yazılmış uzun bir övgü ile onun bütün peygamberlerden üstünlüğü anlatılır. Dört Halife, Hasan, Hüseyin kısaca övülür. Bundan sonra devrin padişahı Kanunî övülmüştür (v. 7a-7b). Mevlidin yazılış nedeni (v. 7b-8a) anlatıldıktan sonra "Nûr-ı Muhammedî"nin Âdem'e ve öteki peygamberlere geçişi (v. 12b-13b), Abdulmuttalib'den sonra Abdullah'a inişi (v. 13b - 18b), Abdullahla Amine'nin evlenmeleri (v. 18b-20a), Muhammed'in doğumu (v. 22a 25b), o gece görülen garip olaylar (v. 27b-30a), Muhammed'e peygamberliğin verilişi (v. 30a-31b), Halime'nin Mekke'ye gelerek Peygamber'e sütanası olması (v. 31b-34a), Peygamber'in üstün nitelikleri ve bu konuda Halime'nin anlattıkları, amcası kızı Atike'nin anlattıkları (v. 40b), Ebû Leheb'in yergisi (v. 42a), Muhammed'in yedi yaşında öğretmene verilmesi ve sonra geri alınması (v. 44b-46b), anlatılarak eser biter. Muhammed'in hicreti ve ölüm bölümleri yoktur.

Visalî Mevlidi'nin dili sade değildir. Yer yer Arapça beyitler vardır. Her bölümün sonunda:

Eyyuhe'l-ᶜuşşâku işrâku'l-cemâl
Sellimû sallî ᶜalâ şemsi'l-kemâl

beyitleri tekrarlanır. Mevlid bilgi verilmek için yazılmıştır. Bu bakımdan anlatım kurudur, heyecansızdır.

6- Şahidî Mevlidi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Zehra Ünlü, Bitirme tezi No: 82

823 Beyit olan bu mevlidin XV-XVI. yüzyıllarda yazıldığı dilinden anlaşılmaktadır. Yalnız yazarın kimliği kesinlikle saptanamamıştır. XV. yüzyılda yaşamış Cem Sultan'ın defterdarı olup Divanı ve Leylâ vü Mecnun'u bulunan Edirneli Şahidî[20] ile XVI. yüz yıl şairlerinden Muğlalı İbrahim Şahidî Dede[21] nin mevlid yazdıkları kaynaklarda verilmiyor. Eğer başka bir Şahidî yoksa, İbrahim Şahidî Dede'nin olması daha çok düşünülebilir. Neclâ Pekolcay yukarıda sözü

[19] Rıza Tezkiresi, s. 53.

[20] Latifî, Tezkire, s. 200; Kınalızade Tezkiresi, DTCF. Fak. Ktp. v. 148, Osmanlı Müellifleri, C. II, s. 161.

[21] Latifî, Tezkire, s. 203; Aşık Çelebi, 229a; Osmanlı Müellifleri C. II, s. 92.

edilen doktora tezinde Şâhidü'n-nâyî adlı bir mevlid yazarının eserinin dokuz yazmasını saptamıştır. Şâhidü'n-nâyî'nin mevlidinin vezni, Süleyman Çelebi mevlidinin veznindedir. Bizim Şahidî ise, "Mefâʿîlün Mefâʿîlün Faʿûlün" vezniyle yazmıştır. Her iki mevlidin başlangıcı ve bölümleri de birbirine benzemez. Yazar eserini bir ayda yazdığını, Rebiülevvelde okunması için Sefer ayının başında başlayıp sonunda tamamladığını söyler:

Ki kıldum ibtidā māh-ı seferde
Ki yazdum rūz u şeb şām u seherde

Tamām oldı bu ay içinde yine
Rebīʿu'l-evvel ayında okına
v. 5b

Yazar eserinin sonunda da:

Çıkup māh-ı sefer görinmedin māh
Tamām oldı kitāb el-hamdü li'llāh
v. 25b

beytiyle bir ayda bittiğini söyler.

Şâhidü'n-nâyî Mevlidi:

Başlayalum evvel Allāh adını
Uralum andan sözüñ bünyadını

Evvel Allāh diyelüm biz derd ile
Allāh adın ögredelüm her dile

beyitleriyle başlar. Bölümlerin sonunda:

Ger bu ʿālem halkı dirse subh u şām
Medh olınsa haşre dek olmaz tamām

Ger dileriseñ bula cānuñ safā
Vir salavāt ber-Resūl-i Mustafā

beyitleri tekrarlanır.

Şahidî Mevlidinin ilk yaprağı kopmuştur. Ancak veznin ve bölümlerin değişik olması, bunun ayrı bir mevlid olduğuna yeter delildir. Ayrıca bazı bölümlerin sonunda:

Severseñ cān u dilden ol hümāmı
Getürgil es-salātü ve's-selāmı
v. 11b

İşidüp fehm ideler bu kelāmı
Disünler es-selātü ve's-selāmı
v. 12b

Bulalar anda yarın her merāmı
Diyeler es-selātü ve's-selāmı
v. 15b

İlede Hak anı dārü's-selāma
Dürişe es-selātü ve's-selāma
v. 5b

Dilerseñ ağ ola mahşerde nāmuñ
Şürūᶜ it es-selātü ve's-selāma
v. 6a

Severseñ gerçek ol Fahrü'l-enāmı
Diyesin es-selātü ve's-selāmı
v. 11b

beyitleri vardır.

Mevlidin başı:

Mukayyid Muhyi vü Kayyūm u Vācid
Mümīt ü ᶜĀlī vü Tevvāb u Vāhid

Tanrı adları sayılarak övülür. Yazar yedi bentli bir beşli (muhammes) ile yine Tanrı'yı över:

Padişāhā gerçi oldum ġark-ı deryā-yı günāh
ᶜİzzetüñ hakkı yine sen lutfuñ eyle ᶜözr-hāh
Şāhidī bī-çāre ᶜısyān ile oldı rū-siyāh
Līk katᶜ itmez ümīdin idinen ᶜafvın penāh
Anı mağfūr eyle itme hazretüñde şerm-sār

Bundan sonra:

Muhammeddür sebeb bu kā'ināta
Anuñ rūhı durur menşe' hayāta
Kamunuñ aslıdur rūh-ı Muhammed
Hem oldur cümleden maksūd u maksad
Dilersiz bulasız yarın saᶜādet
Muhammed rūhına virüñ salavāt

beyitleriyle Muhammed'i övmeğe başlar. "Muhammed" kelimesi bir çok beyitlerin başında tekrarlanır. (v. 1b-3a).

Bu bölümde yedi bentli bir beşli ile Peygamber'i överken yazar yine adını verir:

Ol Habībüñ hürmetiyçün yā Gafūr u yā Şekūr
Şāhidī ᶜāsī kuluñdur rahmetüñden itme dūr
v. 3a

Şahidî "Münâcât li-kâdi'l-hâcât" başlığı altında günahkar olduğundan uzun uzun söz ederek Tanrı'dan bağış diler (v. 2a-5a). Bundan sonra "Sebeb-ı Nazm-ı Kitâb" bölümü gelir:

İşit n'oldı sebeb bu nazma iy yâr
Ki geldi sûrete güftâr-ı efkâr
Çü gördüm mevlidini Mustafânuñ
Ki yazmış nicesi ehl-i safânuñ
Okındukça olur aña duʿâlar
Yitişür rûhına zevk u safâlar
Diledüm nazm idem bu hoş kitâbı
Ki kılam ben dahı bî-had sevâbı
v. 5a
Egerçi ʿâcizüm yok bende kudret
Ki virem lafz ile maʿnâya zînet
Ki her mecliste bula iʿtibârı
Bula ʿâlem içinde iştihârı
Özüm gibi sözüm hôr u denîdür
Hacâletde hemîşe münhanîdür
Umarum lîkin ihvân-ı safâdan
Geçeler lutf idüp sehv ü hatâdan
Hem ıslâh ideler görüp hatâsın
Salâh üzre olur çün cümle müʿmin
Dahı ʿözr iderem ehl-i kirâma
Ki vüsʿat bulmadum nazm-ı kelâma
v. 5b

beyitleriyle şair, kusurlarının bağışlanmasını diledikten sonra, Muhammed'in yaratılışının nedeninin "Maksad-ı Mevcûdat" olduğunu ve kısaca yaratılışı anlatır (v.6a). Sonra doğal doğuma geçilir. Bu bölüm Süleyman Çelebi Mevlidi'nin ölçüsüyle ve kaside biçimiyle yazılmıştır (v. 6a-7a). Muhammed'in doğumuyla ortaya çıkan garip olaylar anlatılırken yine eserin ilk veznine dönülür (v. 7a). Peygamber'in doğumundan sonraki durumu, babasının, anasının ölümü, sonra dedesinin de ölümü üzerine onu amcasının büyütmesi, Peygamberliğin gelişi, Medine'ye göçü anlatılmıştır. Peygamber'in üstün nitelikleri (v. 8b-9a), miracı (9b-12a) anlatılır. Burak'ın tasviri, diğer mevlidlerdekinden ayrıdır. Halkın miraca inanmaması, Peygamber'in mucizeleri, Ebu Cehil'in karşı koyması (12b-16b) ve nasihat bölümü (v. 16b-18b) vardır. Ölüm bölümü çok uzun anlatılmıştır (v. 18b-25..). Bazı bölümlerde Süleyman Çelebi Mevlidindeki temalar aynıyla alınmışsa da vezin ayrılığı yüzünden söyleyiş de değişiktir.

Şahidî'de, Mevlidini yazarken bilgi vermek amacı önde gelir. O kolay yazan güçlü bir şairdir. Dili yer yer sade olmakla birlikte onun eserinde özellikle başlarda Arapça, Farsça'yı çok kullandığını, yabancı tamlamalar yaptığını görüyoruz:

ʿĀşiri idi Rebīʿu'l-evvelüñ
Hem dü şenbih gicesiydi āşikā

beyti yazarın dilinin sade olmadığını göstermeğe yeter.

7- Murâdî Mevlidi, Bursa Müzesi Kütüphanesi, No: 97/306.

Bu mevlidin yazarının kimliği ve eserini ne zaman yazdığı hakkında bilgimiz yoktur. Murâdî Mevlidi'nin başından sonuna dek bir çok yerleri Süleyman Çelebi'den alınmıştır. Bu mevlidde Süleyman Çelebi'nin bazı beyitlerinin az çok değiştirilmiş olduğunu, bir kısmının da Süleyman Çelebi Mevlidi'nde bulunmadığını görüyoruz. Örneğin:

Süleyman Çelebi

Nūr idi başdan ayağa göğdesi
Bu ʿiyāndur nūruñ olmaz gölgesi

Murâdî

Gölge zulmetden düşerdi her yire
Nūrdan gölgeyi göz kanda göre

Süleyman Çelebi

Susadum su diledüm içmeklige
Sundılar bir kef dolusı şerbeti

Murâdî

Susadum kıldum taleb su içmege
Sundılar bir cām şerbet içmege

Süleyman Çelebi

Soñra gark oldı vücūdum nūr ile

Murâdî

Pes vücūdum oldı ol dem nūra gark

Süleyman Çelebi

Tañrıdan Cibrīl'e emr oldı ki yap
Tamu kapusını götür heybeti

Murâdî

Hem dahı Cibrīle emr itdi Celīl
Tamu kapusını yap ya Cebre'īl

Bunun yanında Murâdî, Muhammed'in doğumunu anlattığı yerlerde Süleyman Çelebi'den ayrılır:

Ol hakîkat bahrine gavvâs olan
Ol şerî'at mahfilinde hâs olan

Ol semâvât üzre seyrân eyleyen
Sidrede Cibrîli hayrân eyleyen

Ol Habîb ol sırr-ı cümle kā'inât
Ol Resûl ol cümle rûh-ı mümkinât

Ol mücemmel ol mükemmel Mustafâ
Ol mübeccel ol mücellel Mustafâ

Ol yüzi gül zülfi sünbül mâhitâb
Dü cihânda ol münevver âfitâb

Garka olmışken vücudûm nûr ile
Dopdolu olmışken evcüm hûr ile

Murâdî Mevlidinde "Merhaba" bölümü de vardır ve basmalarda bulunandan az çok değişiktir. Mucizat ve ölüm bölümleri de Ateş'in saptadığı metinden farklıdır. Mucize bölümü şöyle başlar:

İşit imdi mu'cizât-ı Mustafâ
Kim virür cân u dile zevk u safâ

Mu'cizâtın diñleñüz şevkile uş
Ta ki akl u can kıla cûş u hurûş

Mirac bölümünde de Süleyman Çelebi'nînkinde bulunmayan temalar vardır:

Anda iken ol Habîb-i kâmile
Cennete var didi Hak Cebrâ'ile

Bir murassa' tâc al hulle kemer
Hem dahı al bir burâk-ı mu'teber

Ol Habîbüme ilet binsün anı
'Arşumı seyr eylesün görsün beni

Cebre'îl çün cennete vardı hemân
Gördi kim kırk biñ burâk otlar i cân

Kırk biñinüñ dahı alnına i yâr
Nâm-ı Ahmed nakş olınmış âşikâr

İçlerinde bir burâk ağlar katı
Yimez içmez kalmamış hiç tâkatı
.....

Ölüm bölümü de değişiktir:

Mustafā mevti sözidür bu ʿıyān
İşidicek āh ile eyleñ figān

Gözüñüz derdine giryān eyleñüz
Cānuñuz ʿaşkına kurbān eyleñüz

Yazar adını Mevlidinin sonunda verir ve eserini şu betiylerle bitirir:

Hem tamām oldı Muhammed mevlidin
Cemʿ olup güş itdi bunca ehl-i dīn

Mustafānuñ hürmetine yā İlāh
Ki kapuñdur kamu miskīne penāh

Kapuña eksüklük ile geldük oş
Yüzümüz kara elümüz dahı boş

Yüzümüz karasına kılma nazar
Nefs ile şeytān bize buldı zafer

ʿĀcizüz biz sen Ganīsin ya Kerīm
Hem Ganīsin hem Gafūrsın hem Rahīm

Bu uğurdan cürmümüz ʿafv eylegil
Rahmetüñ suyıyile mahv eylegil

Bir bölük mücrimlerüz geldük uma
Yā İlāhī sen bizi mahrūm koma

Hem tarīkda bizė ıslāh eylegil
ʿĀkıbet anı da iflāh eylegil

Hem Murādī mücrime kıl rahmeti
Çekmeye rūz-ı cezāda zahmeti

Pes anuñ hakkı bize eyleʿatā
Kim şefāʿat ide anda Mustafā

Nüh felek evrāk ola deryā midād
Rahmetinüñ zerresin kılmaya yād

Ger bi-hāhī baht-ı devlet ber-devām
Ber-Nebī gū es-selātu ve's-selām[22]

Murâdî Mevlidi dil bakımından eskidir. En geç XVI. yüzyılda yazılmış olmalıdır. Dil Süleyman Çelebi'nin dilinden ayrılmayacak kadar sade, anlatımı güçlüdür.

8- Necibî Mevlidi, Bursa İl Halk Kütüphanesi, Orhangazi K, No: 622, v. 123b-130b arasında, istinsah tarihi 1112/1700, müstensihi El-hac Mustafa Nesib.

[22] Bu beyitleri Emirî Mevlidinin sonu ile karşılaştır s. 78.

Mevlidin yazarı Bursalı Eşrefzade Abdülkadir Necib Efendidir. H. 1022'de ölmüştür[23]. Yazarın adının bulunduğu beyit:

Bu Necîbî derd-mendi yâ Mu'în
Eyle cennât-ı na'îmde hem-nişîn

Mevlidin tamamı 219 beyittir. Hazreti Muhammed'in yalnız doğumu anlatılmıştır. Yazarın kendisi de eserini kısa olarak yazdığını açıklar:

İhtisâr üzre budur mevlid-i tâm
'Aşk ile virüñ selât ile selâm

Mevlidin başı:

Allâh adın evvelâ zikr idelüm
Vâcib olduğunı tahkîk idelüm

Olsa miftâhü'ş-şurû'Allâh adı
Kârın encâmı olur elbet tadı

Allâh adı olsa mebde' her işe
Düşmeye ol işde kimse teşvîşe

Daha ilk beyitten itibaren Süleyman Çelebi'nin şair üzerindeki etkisini görüyoruz. Eserin dili Süleyman Çelebi'ninki kadar sade değildir.

9- Nahifî Mevlidi, Süleymaniye Aşir Efendi K., No: 323.

Nahifî'nin mevlid yazdığı kaynaklarda ve biyografik eserlerde yazılıdır. Nahifî Mevlid, Mirâciye ve Hicretnâme adlarıyla üç ayrı eser yazmıştır. Her üçü de yukarıda verilen yazma içerisindedir. Bu eserlerden hiç birisi incelenmemiştir. 1110 beyit tutan Nahifî Mevlidinde Hz. Muhammed'in yalnız doğumu yazılmıştır. Doğum olayı manevî ve doğal olarak geniş ölçüde anlatılır. Nahifî içinde duyduğu mevlid yazma isteğini başarabilmek için Tanrı'ya yalvarır:

Mevlid-i mes'ûd-ı Nebiyy-i güzîn
Oldı çün endîşe-i kalb-i hazîn

'İsmet edüp sehv ü hatâdan beni
Behre-ver it hüsn-i edâdan beni

Nutkum idüp mazhar-ı sıdk u savâb
Sözlerüm it hakkıle faslu'l-hitâb

Mevlidi evsâfına itdim heves
Hüsn-i hatmine beni kıl dest-res

[23] Yazarın Mevlidinden başka divanı ile Zübdetü'l-beyan adlı tefsiri vardır. Bak, Osmanlı Müellifleri, C. I. s. 129.

Mevlidin başı:

Bi'smi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm
Aʿzam-ı esmā-yı ʿızām-ı kerīm

Besmeledir lāzıme-i iftitāh
Besmeledir mūcib-i fevz ü felāh

Nahifî, Muhammed'in hayatını çok geniş olarak bildiğini mevlidinde ve öteki iki eserinde gösterir. Mevlidini bütünüyle öğretici bir amaçla yazmıştır. Dili oldukça ağırdır. Bilgi vermek amacını güttüğü için anlatım kurudur. Mevlidinde yer yer tekrarladığı şu beyitler onun dilini ve anlatımını belirtmeğe yeter:

Hem dahı bī-had salavāt u selām
Olsun o Hatmü'r-resūle ber-devām
v. 2b

Eyleyelim rūh-ı Resūle müdām
Cān u gönülden salavāt u selām
v. 13a

Ola o hatm-ı Resūle subh u şām
Tuhfe-i bī-had salavāt u selām
v. 22b

Rūh-ı muʿallāsına olsun müdām
Fazl-ı Hudādan salavāt u selām
v. 25a

Ola tahiyyāt u salāt u selām
Hakdan o fahr-ı dü-cihāna müdām
v. 28a

10- Selâmî Şeyh Mustafa, Mevlid-i Şerif, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi K., No: 444.

Osmanlı Müellifleri'nde mevlid yazmış iki Mustafa Selâmî vardır. Hicrî 993'te ölen Selâmî Mustafa Efendi[24], ötekisi H. 1228'de ölen İzmirli Selâmî Mustafa Efendi[25] dir. Her ikisinin de mevlid yazdığı bildirilir. Eserin dilinden XVI. yüzyıldan sonra yazıldığını anlıyoruz. Bu nedenle bu mevlid metni 1228'de ölen İzmirli Mustafa Selâmî Efendinin olmalıdır. 446 Beyit olan mevlidin başlangıcı şöyledir:

Be-nām-ı Hayy u Kayyūm-ı cihāndār
Mürīd ü muktedir dānā-yı esrār

Katında bu celiyyāt u hafiyyāt
Muhāt-ı kudretidür cümle zerrāt

[24] C.I, s,81
[25] C.I, s.87

Kamu akvāl u efʿāli kemāhī
Görür işidür ez māh tā be-māhī

Daha ilk beyitlerden yazarın dilinin sade olmadığı anlaşılır. Yazar mevlidinde Süleyman Çelebi'nin etkisinden uzak kalmıştır. Gerek vezinde ve dilde, gerek bölümlerde Süleyman Çelebi'nin etkisi görülmez.

Başta Tanrı'nın birliği ve kudreti anlatılır. Sonra Peygamber'in övgüsüne geçilir. "Āğāz-ı kitāb-ı mevlid-i fahr-i kā'ināt ʿaleyhi efdali's-salavāt" başlığı altında evrenin yaratılış nedenini yazar. "Ender talʿat-ı şems-i kā'ināt ʿaleyhi efdali's-salavāt" başlığıyla mevlide girer:

Elā ey bülbül-i gülzār-ı esrār
Riyāz-ı kūy-ı dildār-ı taleb-kār

Olup būy-ı dil-āvīziyle şeydā
Demidür olasın vasfında gūyā

Ki tā pür-şevk idüp halk-ı cihānı
Taleb-kār idesin cānāna cānı
v. 5a
.....

Olup ser-mest-i ʿaşk-ı Lā-yezālī
Safā ver güş idenden sür melāli

Selāmī ol bu bezmiñ bāde-nūşu
K'ide deryā-yı hikmet dilde cūşu

Demin hālet virüp tā ʿāşıkāna
Safā-bahş olasın halk-ı cihāna

Gel imdi ʿālemi doldur safādan
Münevver eyle nūr-ı Mustafādan

Beşīr ol talʿat-i şemsü'l-hüdāyı
Ki aña mevlidi-i Fahrü'l-verāyı
.....

Haber ver nice geldi Şāh-ı kevneyn
Ne āyīn ile doğdu māh-ı kevneyn

Nice kıldı münevver bu cihānı
Nice etdi mutahhar cism ü cānı

Nice irsāl olundu ʿālemīne
Ne vech ile oldu hātem mürselīne

Ne yüzden eyledi cismānī miʿrāc
Nice etdi ʿurūc ol nūr-ı vehhāc

Diyem ger ʿafv iderse Hak Teʿālā
Nice geldi Resūl-i Rabb-i Aʿlā

Velī depret zebān şevk ile kıl cūş
Salāt et ol cenāba olma hāmūş
v.5b

Selâmi Mevlidi'inde ayrıca bir ölüm bölümü yoktur. Mucize ve ahlâk bölümünün sonunda yazar şu beyitlerle Muhammed'in ölümüne kısaca değinerek mevlidini bitirir:

Tamām oldu çü teblīġ-i risālet
Dahi kalmadı bu güftāra hācet

Gelüp çün hizmeti yerine yetti
Cenāb-ı Hazret-i Mevlāya gitti

Çü tekmīl eyledi emr-i sipāhī
Müşerref kıldı dārü'l-mülk-i Şāhī

Hümā-yı ʿarş idi çü oldu tayyār
Feza-yı ʿālem-i aʿlāya seyyār

Çü pervāz etti koyup bu mekānı
Hemān ʿarş oldu yine āşiyānı

Selāmī baʿd-ez-in terk eyle kāli
Çü yok idrākine ʿaklın mecāli

Sezā-vār olmaya bu hāle güftār
Erişmez çünki ʿakl u fehm ü efkār

Ne ʿizzet etdiğin ol Şāh-ı ʿĀlem
Yine Hakkdır bilen va'llāhu aʿlem

Revān-ı akdesine ber-devāmī
Erişsin Hazretu'llāhın selāmı

11- Derviş Dede Mevlidi, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, No: A/940

Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde Derviş Dede adına kayıtlı bulunan mevlid'in yazarı Derviş Dede değildir. Yazmanın 186 varağında geçen Derviş Dede adı mevlid tamamlandıktan sonra mevlid toplantısında okunan hece vezniyle acemice yazılmış bir ilâhinin içinde geçmektedir. Mevlidin içerisinde Derviş Dede adı hiç geçmez. Bu nedenle Derviş Dede mevlidin yazarı değildir.

Bu mevlidin ilk bölümleri Süleyman Çelebi'nin mevlididir. Bir çok beyitler Vesîletü'n-necât'tan alınmıştır. Bunun yanında Süleyman Çelebi Mevlidine sonradan girmiş parçalar da vardır. Örneğin: "Merhaba" parçası gibi.

Bölümlerin sonunda Süleyman Çelebi Mevlidindeki:

Ger dilersiz bulasız oddan necât
ʿAşk ile derd ile eydüñ es-salât

beyti tekrarlanır. Süleyman Çelebi Mevlidinin yazmaları görüldüğü gibi özellikle Mirâc, Ahlâk-ı Nebi ve Ölüm bölümleri çok değiştirilmiştir. Sanki yeniden yazılmıştır. Bu durumda olanların çoğunun sonunda Süleyman Çelebi'ini adı bulunmadığı gibi kendisinden ya da başkalarının mevlidinden beyitler katan kişinin adı da yoktur[26].

Yukarıda anlatıldığı üzere Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde Derviş Dede mevlidi diye kayıtlı yazmanın durumu budur. Sonunda "vefât-ı Fâtıma" bölümü var.

12- Deveci Ali Mevlidi, Bursa İl Halk Kütüphanesi, Orhangazi Kısmı, No: 987.

Bu mevlid bulunduğu kütüphanede Deveci Ali adına kayıtlıdır. Eser Süleyman Çelebi Mevlidine geniş ölçüde yapılmış eklerle asıl metinden uzaklaşmış bir mevlidir. Süleyman Çelebi Mevlidinden geniş ölçüde yapılan alıntılarla meydana getirilen mevlidlerin bir kısmında ekleri yapan yazarın adı vardır. Yukarıda da geçen Emirî Mevlidi, Murâdî Mevlidi gibi. Bir kısmında da Süleyman Çelebi'nin adı çıkarıldığı gibi ekleri yapan şairin de adı yoktur. Yine yukarıda geçen ve Derviş Dede'nin diye gösterilen mevlid gibi. Bursa Kütüphanesindeki bu mevlid de böyledir. Deveci Ali adı mevlid metni içerisinde bulunmayıp, mevlidin arkasındaki "vefât-ı Fâtıma" bölümünün sonundadır. Fatıma'nın ölümünün anlatıldığı bölüm Süleyman Çelebi Mevlidinde yoktur; ayrıca bu bölümün Edirne'de Karabulut Mescidi imamı Halil tarafından yazılmış olduğu da söz konusudur[27]. Bundan başka Fatıma'nın ölümünün sonunda geçen "Bunı yazan Deveci Ali dürür" mısrası başka bir mevlid yazmasının sonuna eklenmiş "Güvercin Hikâyesi"nin sonunda "Bunı yazan Kirdeci Ali dürür" biçimindedir. Ayrı bir araştırma konusunu gerektiren bu karışıklık bir yana bırakılırsa, yukarıda tespit ettiğimiz metin Süleyman Çelebi Mevlidinin bazı beyitleri değiştirilmiş ve bir çok beyitler katılmış bir nüshasıdır. Yukarıda açıklandığı üzere yazarı da Deveci Ali değildir.

Yazarı belli olan ya da yazarı bilinmeyen mevlid metinlerinin Süleyman Çelebi'nin yolunda sade bir dil ve anlatımla yazılmış olanları dil incelemeleri bakımından çok önemlidir. Bunun yanında mevlid yazmalarının sonuna eklenmiş bulunan hikâyeler de yine dil bakımından incelenmeye değer eski metinlerdir. Hikayelerin eski metinleri karşılaştırılarak yazıldıkları devirlerin ve yazarlarının tesbitine çalışılması edebiyat tarihimiz bakımından yararlı olacaktır.

[26] Krş. Bursa İl Halk Kütüphanesi No: 2523, Ulucami Ebüʾl-hayr Mevlidi, bu metin N. Pekolcay'ın incelediği Ebüʾl-hayr mevlidinden ayrıdır. Genel 763, Orhangazi 987, Vesîletüʿn-necat, genel No: 449.

[27] Vesîletüʿn-necât, s. 66: İslâm Ansiklopedisi Süleyman Çelebi maddesi.

Mevlid yazarları üzerinde yaptığımız bu araştırma bizi şu sonuca ulaştırmıştır:

1- Süleyman Çelebi'nin etkisiyle yazılmış olup dili sade, anlatımı yalın ve güçlü olan mevlidlerden bir çok beyitler ve bölümler Süleyman Çelebi Mevlidinin yazmalarına girmiştir. Böyle genişletilmiş mevlidlerin bazılarında Süleyman Çelebi'nin adı da çıkarılmıştır.

2- Yine kimi yazarlar Süleyman Çelebi'nin pek çok etkisinde kaldığı ve onun mevlidinden beyitler aldığı halde yeni bir mevlid ortaya koymuşlardır. Bu niteliği taşıyan mevlidlerde yazarların dili Süleyman Çelebi'nin dili gibi sade ve güzeldir.

3- Dil bakımından sade olmayıp Farsça, Arapça sözcük ve tamlamalarla yazılmış mevlidler halk tarafından hiç ilgi görmemiştir. Bunların yazma nüshalarının bir iki taneyi geçmemesi, aydınların bile bu mevlidleri okumadıklarını gösterir.

Buradan çıkan sonuç Süleyman Çelebi Mevlidinin bugüne kadar yaşamasının halk toplulukları tarafından sevilip okunmasının nedeni, dilinin sadeliği ve anlatımının güzelliğidir. Başka mevlidlerde bu niteliği taşıyan beyitlerle bölümler sonradan Süleyman Çelebi Mevlidinin içine alınarak yaşama olanağını bulmuştur.

4- Gerek kaynaklar üzerinde gerekse kütüphanelerde yapılacak araştırmalar yeni mevlid yazarlarının adlarını ve eserlerini ortaya koyacaktır. Nitekim biz Ankara, Istanbul, Bursa kütüphanelerin de yaptığımız bu araştırmamızla bilinmeyen yeni metinlerle daha önce varlığı bilinen mevlid metinlerinin yeni nüshalarını ortaya çıkarmış bulunuyoruz.